

ШЛЮБНА ПОВЕДІНКА ДОЧОК С. ПОТОЦЬКОГО ЯК ВИЯВ ЕМАНСИПАЦІЇ

В. В. Корпалюк, Н. Р. Темірова

Анотація. У даному дослідженні проаналізовано шлюбну поведінку представниць одного покоління роду Потоцьких, життя якого припало на ХІХ ст. Занурення у проблему міжособистісних стосунків сприятиме кращому розумінню сутності аристократії польського походження в імперському просторі. Метою даної розвідки є простеження шлюбної поведінки доньок графа Станіслава Потоцького. Дослідження здійснено із застосуванням методів аналізу та синтезу, конструювання, узагальнення, історико-порівняльного, історико-генетичного. Шлюбну активність жінок з Потоцьких можна пояснити конфліктом між традиціоналістськими нормами суспільства та паростками прагнення свободи з боку жінки.

Ключові слова: рід Потоцьких, аристократи, шлюбні зв'язки.

Потоцькі (герб «Пилява») – один із найзаможніших і найвпливовіших магнатських польських родів, які позначилися на історії України. Серед його представників – державні та політичні діячі, військові, підприємці, меценати. З цим родом пов'язана історія сучасних Польщі, України, Росії. ХІХ ст. – час вимушеного підпорядкування цих магнатів Російській імперії, що позначилося на всіх ділянках їхнього буття, аж до особистого життя. Занурення у проблему міжособистісних стосунків сприятиме кращому розумінню сутності аристократії польського походження в імперському просторі.

Історіографія історії Потоцьких в українських землях доволі розлога. Окремі аспекти економічної та суспільної діяльності польської аристократії знайшли відображення у працях І. Кривошеї, О. Лобко, Т. Чубіної та інших [1; 2; 3]. Проте приватне життя цих аристократів, зокрема їхні шлюбні стратегії потребують заглиблення. Отож, метою даної розвідки є простеження шлюбної поведінки доньок одного з найяскравіших представників фамілії – графа Станіслава Щенсного Потоцького (1752–1805). Їхнє доросле життя припало на ХІХ ст., коли розпочалося розгортання модернізаційних процесів, що зачіпали і приватне життя.

Пелагея Роза Потоцька (1775–1846), дочка Станіслава Потоцького та Жозефіни Мнішек, зростала у Тульчині, де її батько, помандрувавши Європою, побудував прекрасний палац, розбив великий парк і втілював багато нововведень в організації господарського та культурного життя [1]. Її, «надзвичайно красиву, скромну, милосердну і інтелігентну» обрав у дружини Францішек Сапега, один з найбагатших наречених того часу. У 1793 р. відбулося шикарне весілля, але шлюб не став щасливим. Після розлучення Пелагея жила у Варшаві разом з донькою Анелею. Її апартаменти на вулиці Орлей були «досить тісні, але оформлені з дивним смаком». У них вирувало життя: не минало тижня без прийомів і балів, на які від певного часу зачистив Павло Сапега, її майбутній другий чоловік. У 1708 р. вони одружилися. Перший чоловік переписав Пелагеї маєток у Високому і «небагато» грошей. У той час як її другий чоловік допомагав Наполеону знову зайняти французький престол, Пелагея розпочала будівництво нового палацу в Високому. З Павлом Сапегою Пелагея народила двох синів: Франтішка Ксаверія і Леона. Високівський маєток успадкував Францішек Ксаверій. Вона померла і похована в Парижі.

Вікторія Потоцька, 1780 р. народження, дочка Станіслава Щенсного від другого шлюбу. Вона мала двох чоловіків. Першим, у 1801 р. став пер Франції Октавій Шуазель-Гуфье, який обіймав у Росії посаду камергера Найвищого Двору. З ним вона розлучилася через двадцять років і майже одразу вийшла заміж за генерала Олексія Бахмєтьєва, намісника Бессарабії, одного з найвизначніших російських генералів, учасника битви під Бородіно. Знаменита своєю красою і пристрастю до веселого життя та авантюр, Вікторія спочатку жила переважно у Вільно або в маєтку першого чоловіка. Залишивши Шуазеля-Гуфье, Вікторія більшу частину свого часу проводила в Бессарабії, де її новий чоловік був

губернатором [2]. Російський мемуарист Філіп Вігель залишив такі враження про Вікторію: «Як будь-яка полька, вона любила владу і тому любила чоловіка, безногого, літнього і хворого (правда в тому, що вона померла раніше нього, хворого, на 14 років). Як полька, любила вона гроші і тому любила дику ще на той час Бессарабію, в якій бачила для себе золотий рудник. Як полька, любила вона розкішне життя, щовечора приймала у себе гостей і часто робила бали ... Суспільство при ній процвітало, тішилися, а земля платила за його розваги» [2]. У другому шлюбі Вікторія Бахметьєва мала дочку Варвару, яка згодом вийшла заміж за гвардії полковника В. Столипіна. 27 червня 1826 р. Вікторія Потоцька померла, перебуваючи в Москві [2].

Станіслав Щенсний від третьої дружини Софії мав дві доньки: Софію, яка народилася в 1801 р. в тульчинській садибі Потоцьких, та Ольгу, котра з'явилася через рік. Софія-молодша залишилася без батька, коли їй ледь виповнилося чотири роки. Ользі, відповідно, було три. Дівчатка росли у великих володіннях їхнього стародавнього роду. У Тульчині, у графині-вдови було два палаци, які за розмірами і розкішшю не поступалися столичним, а в Умані вражав рідкісний, колись на честь дружини названий Потоцьким масток Софіївка [4].

Після смерті чоловіка в 1805 р. графиня Софія Потоцька протягом багатьох років вела важку боротьбу за спадок з пасинками. Одним з головних адвокатів у цій справі був граф М. Милорадович, від якого багато в чому залежав результат справи. Він був великим шанувальником жінок, чим скористалася Софія-мати, яка підштовхнула свою красуню-доньку Ольгу в його обійми. М. Милорадович пристрасно закохався в Ольгу. Граф Олизар розповідав, що приймальний кабінет Милорадовича весь був прикрашений картинами, гравюрами і статуетками, що зображали її. Старшій Потоцькій вдалося виграти процес. Софія-молодша, на одному з балів зими 1818–1819 рр. зустрівшись із О. Пушкіним, повідала йому цю історію. Поета розповідь зацікавила, як і її перекажчиця. В подальшому ця історія переросла у низку віршів поета.

Софії Потоцькій-молодшій ледь виповнилося шістнадцять років, коли в родовому маєтку почав часто з'являтися один з найблисучіших представників гвардійської молоді Павло Кисельов. Уродженець Москви, з родовитої, хоча і небагатої сім'ї. Все, чого він досяг до неповних тридцяти років, було результатом винятково власних зусиль, волі, характеру, підприємливості, блискучому розуму. У квітні 1821 р. Софія Потоцька була оголошена нареченою Кисельова. У серпні цього ж року в Одесі відбулося їхнє весілля. Після весілля молодята вирушили до Тульчина, до «міста Потоцьких» і місця служби Кисельова. До 1829 р. шлюб Кисельових фактично розпався [4].

Без формального розлучення Софія Кисельова, після того, як чоловік влаштував її фінансові справи так, «щоб вона не могла розоритися, навіть якби хотіла», велику частину часу вона проводила в Парижі, де вела відкритий і веселий спосіб життя, обертаючись у вищому товаристві. Бувала у Гамбурзі, Баден-Бадені, Марієнбаді, Римі, Відні, Ніцці, здійснила поїздку в Палестину, іноді приїжджала в Росію, відвідувала рідні південно-західні маєтки, бувала і в улюбленому Криму. Відносин з сестрою Ольгою Кисельова не припинила. За словами сенатора К. Фішера, живучи в 1835 р. в Карлсбаді, графиня Кисельова була закохана в А. Строганова. Якось, коли він збирався виїхати, вона під час балу прохала його залишитися. Отримавши відмову, зімітувала бажання втопитися «з нещастя», обравши для цього мілку річку, куди фіакри виїжджали тільки для того, щоб помити колеса, а сама С. Кисельова змогла б там замочити тільки поділ своєї сукні, але свого добилася. З кінця 1850-х рр. вона майже постійно жила в Парижі, де мала свій салон на Єлисейських Полях. Кисельова була майстерною співбесідницею, але повністю віддавалася картярній пристрасті, навіть мала кілька власних гральних будинків. На схилі літ уже нездатну самотійно пересуватися графиню привозив у казино слуга, де вона проводила весь день. Померла 1875 р. в Парижі у власній квартирі у віці сімдесяти чотирьох років, мабуть, у повній самотності [4].

Отже, шлюбне життя чотирьох дочок Станіслава Потоцького виявилось непростим. Будучи представницями аристократичного роду, свої пари вони здобували з такого ж кола. Але заможність і впливовість не гарантували їм спокійного гармонійного сімейного життя, швидше, навпаки. На наш погляд, доволі високу шлюбну активність цих аристократок можна пояснити конфліктом між традиціоналістськими нормами суспільства та паростками прагнення свободи з боку жінки, що є виявом модернізаційного процесу.

Аннотация. В данном исследовании проанализировано брачное поведение представительниц одного поколения рода Потоцких, жизнь которого пришлась на XIX в. Погружение в проблему межличностных отношений будет способствовать лучшему пониманию сущности аристократии польского происхождения в имперском пространстве. Целью является прослеживание брачного поведения дочерей графа Станислава Потоцкого. Исследование осуществлено с применением методов анализа и синтеза, конструирования, обобщения, историко-сравнительного, историко-генетического. Брачную активность женщин Потоцких можно объяснить конфликтом между традиционалистскими нормами общества и ростками стремления к свободе со стороны женщины.

Ключевые слова: род Потоцких, аристократы, брачные связи.

Abstract. This study analyzes the marital behavior of representatives of one generation of the Potocki family, whose life fell on the 19th century. Immersion in the problem of interpersonal relations will contribute to a better understanding of the essence of the aristocracy of Polish origin in the imperial space. The aim is to trace the marriage behavior of the daughters of Count Stanislav Pototsky. The study was carried out using the methods of analysis and synthesis, construction, generalization, historical-comparative, historical-genetic. The marriage activity of Potocki women can be explained by the conflict between the traditionalist norms of society and the sprouts of the desire for freedom on the part of women.

Key words: Potocki family, aristocrats, marriages.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кривошея І., Кривошея І. Родинна хроніка: генеалогічні та історико-красознавчі нариси. Умань: РВЦ «Софія», 2006. 87 с
2. Лобко О. Зв'язки між родинами Потоцьких (гербу срібна Пилява), Строганових, Щербатових. *Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства*. Біла Церква, 2000. С. 34–37.
3. Чубіна Т. Д. Сестри Софія та Ольга Потоцькі: переплетіння двох жіночих доль. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2008. № 2. С. 100–104.
4. Лобко О. А. Історія родинних архівів графів Потоцьких, Строганових, Щербатових на Поділлі. *Магістеріум. Історичні студії*. Київ, 2001. Вип. 7. С. 42.

УДК: 7.071.1 Мал (477)

ПОСТАТЬ КАЗИМИРА МАЛЕВИЧА В УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ

М. О. Корчевий, І. В. Пятницькова

Анотация. У статті проаналізовано життєвий та творчий шлях одного із прогресивних митців початку ХХ ст. Казимира Малевича. Окреслено його творчий доробок, мистецькі погляди. Проаналізовано процес заснування та характерні риси, заснованого К. Малевичем, мистецького напряму супрематизму. Охарактеризовано процес створення та трактування найвідомішої картини митця «Чорного квадрату».

Ключові слова: образотворче мистецтво, супрематизм, малярство, авангардизм.

Спадщина українських художників є важливим доробком світового мистецтва. Однією із провідних постатей модерного живопису України є Казимир Малевич, творчість якого до цього часу викликає захоплення та не має однозначних оцінок та визначень. Його картина «Чорний квадрат» є найбільш впізнаваною роботою.

Життєвий та творчий шлях завжди цікавив дослідників своєю непересічністю, унікальністю. На сучасному етапі творчість К. Малевича досліджують українські науковці Д. Горбачов, І. Коляда, Г. Складенко [1; 3; 7].